

EUGEN ZETTERNAM, EEN VERGETEN SCHRIJVER UIT DE 19e EEUW.

De weerspiegeling van sociale wantoestanden vindt men voornamelijk terug in de literatuur. Voor het eigenlijke ontstaan en de beginperiode van de vakbonden was het voor de arbeiders een donkere tijd. Het was de sombere periode van de hongerlonen en kinderarbeid. Over die bewuste periode vindt men in onze zuidnederlandse letteren slechts twee werken : "Mijnheer Luchtervelde" van Eugene Zetternam en "Bavo en Lieveken" van Hendrik Conscience. Toen de roman van H. Conscience verscheen (1865) was Zetternam tien jaar dood.

Enkele factoren hebben ze echter met elkaar gemeen. Beide romans behandelen hetzelfde midden (tekstielnijverheid), dezelfde stad (Gent) en hetzelfde tijdperk (1ste helft van de 19e eeuw). Beiden hebben oog voor de bestaande toestanden, maar bezien de zaken uit een verschillend standpunt. Zetternam behandelt uitdrukkelijk de materiële toestand van de werknemer, terwijl Conscience meer oog heeft voor de morele kant van het probleem.

In de literatuurgeschiedenis wordt deze auteur beschouwd als een nevenfiguur en het gebeurt niet zelden, dat met het citeren van de naam de zaak wordt beschouwd als behandeld.

Slechts eenmaal hebben wij de schrijver op een treffende en beknopte wijze geïnterpreteerd gezien. In een van de talrijke bijdragen van wijlen Dr. Paul De Ryck : "Van Karel de Grote tot de grote Karel Van de Woestijne" schreef hij : "Eugeen Zetternam - een verre voorman van Lode Zielens - hekelde in "Mijnheer Luchtervelde" - de uitbuiting van de kleine man door de verfranste industriëlen".

Hubert Melis in zijn boek "Onafhankelijk België" (1830-1905) (1) getuigde : "Mijnheer Luchtervelde, geschreven in de volheid van zijn sterk uitgesproken volksgezinde gevoelens. Hij stierf ook jong en er kan niet voorzeggd worden of zijn zuiver letterkundig werk de toets der tijden zal doorstaan, zo menen wij toch dat zijn naam als Vlaams schrijver zal voortleven, al ware 't enkel door zijn smaakvol en getrouw werk, dat heet "Bedenkingen over de Vlaamse schildersschool". Ten slotte een getuigenis van recente datum (2) : "Met zijn roman "Mijnheer Luchtervelde" bleef Zetternam een eeuwlang op de Vlaamse boekenmarkt aanwezig, maar als eerste serieuze kunstkriticus werd hij miskend. Nochtans blijven zijn "Bedenkingen op de Vlaamse Schildersschool" - een Willemsfondsuitgave van 1855, merkwaardig."

Hoewel een geboren Antwerpenaar is Eugeen Zetternam (ps. van Judocus-Josephus Diricksens) voor onze Gentse lokale geschiedenis niet zonder belang.

Joost Jozef Diricksens werd geboren te Antwerpen op 4/4/1826. Hij was van burgerlijke afkomst. Zijn vader was stadsambtenaar, maar stierf voor zijn geboorte. Moeder en twee zoontjes bleven alleen achter zonder steun. De burgerlijke woning op de Ossenmarkt werd opgegeven voor een achterhuisje aan de Stijfsepoort in de Klappeistraat. De jonge energieke weduwe wist het hoofd recht te houden. Overdag verzorgde zij haar wezen en 's avonds werkte zij om hun brood te verschaffen. De knapen werden vroeg werken gestuurd. De oudste als letterzetter, terwijl de jongste Jozef het schildersberoep aanleerde. Zijn moeder leerde hem lezen en schrijven en wanneer zijn tekeraanleg tot uiting kwam, liet zij hem lessen volgen aan de Akademie. Hij las graag en de lektuur van J. Fr. Willems "Aen de Belgen" maakte een geweldige indruk op hem.

Door bemiddeling van zijn broer leerde hij Rossels en Heremans kennen en later ook de letterzetter August Snieders. Hij werd lid van een kring leer- en leesgierigen volksjongens "De Ongeachten" (3). In "Lodewijk Gerrits - Herinneringen uit het Vlaamse Leven" (4) werd ons een portret getekend van de jonge Jozef Diricksens "... voor mij stond een jonge man met een ietwat vierkant gezicht, blond bruinachtig haar, grauw oog, geelachtige huid en enigszins opgewipten neus - kortom, iets katterigs in het geheel en juist niet geschikt om een gunstige indruk te maken, te meer als men de wonderlijk sissende uitspraak van die aspirant hoorde". Een liefdesgeschiedenis met een vier jaar ouder weesmeisje bracht een ommekeer in zijn leven. Zijn moeder slaagde erin na herhaaldelijk aandringen, dat hij de betrekkingen verbrak met het meisje, welke in zwan-

gere toestand verkeerde. Zetternam besloot Antwerpen te verlaten. Zonder middelen van bestaan belandde hij te Gent (5) in 1846.

Zonder uitkomst doolde hij door de ontvolkte straten van Gent. Hij nam zijn intrek in een kleine herberg "In het Lam" Brabantdam 97, waar men ook kostgangers hield.

In de Arteveldestad werd hij gekonfronteerd met de harde werkelijkheid. De weetgierige schrijver had in hem de hongerige ambachtsman overwonnen. De fabriekstad was hem lief geworden om de mensenstudie. In een brief aan zijn moeder schreef hij : "Het volk verschilt hier zo veel in zeden met het volk van Antwerpen. Ik ga dat eens bestuderen, zolang ik leeg loop, het geen God verhoede dat het lang zij." Hij kwam te Gent aan op een tijdstip, dat de arbeiders akelige dagen doormaakten : nijverheidskrisis, opkomst van de mechanieken, ondraaglijke landbouwplagen en onmenselijke werkvoorwaarden.

De eerste winter leed hij honger en koude. Met de zomerperiode vond hij eindelijk werk en moest van 's morgens 6 u. tot 's avonds 8 u. aan het werk blijven. Hij besloot duchtig door te werken om iets over te houden voor de winter. Dan kon hij zich ten volle uitleven in zijn letterkundige arbeid.

In dit vooruitzicht had hij een goedkoper verblijf opgezocht achter het klooster der paters Augustijnen nl. de Molenaarstraat, 37. Hij deelde zijn zolderkamer samen met een werkmakker, die eveneens op zijn loon teerde als hij werkloos was. Hij verdiende gedurende enkele tijd 11 francs 66 centiemen per week en was alzo in staat tegen de komende winter een stoof te zetten - al was het maar een gehuurde. In de periode dat er minder werk was, zag hij zijn inkomsten dalen tot 9 francs 50 centiemen per week.

De tijd dat het hem materieel niet voor de wind ging, was het geestelijk een vruchtbare periode. Hij las en studeerde. Tijdens zijn Gents verblijf werd Prof. J.F.J. Heremans zijn kunstleidsman. Hij kwam ook in contact met Karel Lodewijk Ledeganck, M. Rens, Dr. Snellaert en Prudens Van Duyse.

Bij de militie trok hij een ongelukkig lot en werd in 1847 soldaat om twee en half jaar dienstplicht te vervullen.

Hij vervolgt zijn letterkundig werk en verbleef in garnizoen te Antwerpen, Aalst en Dendermonde. In de kazerne te Dendermonde (6) schreef hij zijn beste roman "Mijnheer Luchtervelde" (1848). Deze roman werd bekroond in een wedstrijd uitgeschreven door de maatschappij voor Vlaamse letteroefening "De Tael is gansch het Volk" (Gent). Hij mocht het gouden eremetaal in ontvangst nemen in de promotiezaal van de Universiteit te Gent. Korporaal Diricksens werd nu bekend in een brede kring.

In de kazerne te Dendermonde werkte hij in ongunstige omstandigheden en moest een buitengewone harde werkkraft aan de dag hebben gelegd. De maatschappelijke kwalen heeft Zetternam aangeklaagd zonder een blad voor de mond te nemen (7).

In 1849 verliet hij het leger. Hetzelfde jaar huwde hij met zijn jeugdliefde en vestigde zich in zijn geboortestad Antwerpen. Meteen werd er een punt gezet achter de Gentse periode.

Hij stierf zeer jong te Antwerpen op 10 oktober 1855 amper 29 jaar oud als gevolg van een hersenziekte en borsttering.

Alles bij elkaar bonden verscheidene banden hem aan Gent. Zo leverde hij vele bijdragen, soms naamloos en dan weer onder schuilnaam L. Ysendyck, Albrechts of onder de initialen J(ozef) D(iricksens) in de bladen : "De Broedermin" (Gent), De Gazette van Gent en de Gentse Telegraaf.

In jaargang 1872 van "De Vlaamse School" verscheen een bericht in verband met de oprichting van de "Zetternamskring" te Gent met het doel de Vlaamse belangen te behartigen.

Na de dood van Zetternam gaf op 25/11/1855 de Gentse rederijderskamer "De Fonteinisten" in de Minardschouwburg een buitengewone vertoning ten voordele van het gezin Diricksens. Dat zijn Gentse vrienden niet bij de pakken bleven zitten, bleek uit een brief van Julius De Geyter aan Genard, dat Snellaert persoonlijk aan Mej. Teichmann een som is gaan brengen.

J. CLAUWAERT

NOTEN

- (1) Hubert Melis - Onafhankelijk België (1830-1905) Uitgave Lodewijk Opdebeek Antwerpen.
- (2) Dagblad Vooruit van 26/7/73.
- (3) De Ongeachten was een leesgezelschap. Enkele leden meestal jongeren uit de burgerij ijverden om hun steentje bij te dragen tot de opbouw van de letterkunde.
- (4) In 't vervallen huis - Drie herinneringen uit de jongelingstijd door August Snieders (1877) Antwerpen J.P. Van Dieren & Comp. uitgevers.
- (5) De Vlaamse Kunstbode oktober; november; december 1905. Biografie door F.J. Van den Branden, stadsarchivaris van Antwerpen.
- (6) In de lijkrede van Conscience bij Zetternams uitvaart werd dit feit bekend gemaakt.
- (7) Eksemplaren van de 1ste druk bevinden zich in de stadsbibliotheek te Antwerpen en in de Universiteitsbibliotheek te Gent. (Ger. Schmook in Spiegel der Letteren IV 1960, De Sikkel Antwerpen).
"Mijnheer Luchtervelde" verscheen als mengelwerk in het dagblad "De Koophandel" (Antwerpen) 13e jaargang 1876.
- (8) Dochter van de gouverneur van Antwerpen. Maakte zich verdienstelijk met sociaal werk. In dit geval was het Mej. Teichmann aan wie de ingezamelde gelden werden ter hand gesteld en die de weduwe een koffiebranderij liet beginnen.

NASCHRIFT

- Hendrik Conscience en Jan Van Beers, beiden intiem bevriend met de schrijver gaven een bundel uit ten voordele van de familie Zetternam. De eerste zijn beschouwing "De zending der Vrouw" en de tweede zijn gedicht "Zetternam's Zwanenzang". Het werk was opgelucht

met een portret van de overleden schrijver. De prijs bedroeg 1,-fr. (De Vlaamse School blz. 168 jrg. 1855).

- F.J. Van den Branden schonk ons een biografie, waaraan het moeilijk zal zijn nog iets toe te voegen. (Frans Van Cuyck in het Nederlands Museum 21/4/1892).

- In het Archief en Museum voor Vlaams Cultuurleven te Antwerpen bevinden zich in de museumkasten nog verschillende "gedachtenissen" van de schrijver o.m. een exemplaar van de goedkope volksbibliotheek 3e aflevering van "Mijnheer Luchtervelde". Uitgave Lode Janssens en Zonen, Drukkers-Uitgevers, Carnotstraat, 125 Antwerpen (1891); een portret van E. Zetternam van Edw. Dujardin en een fotohandschrift van Zetternam over "Vlaamsch in het onderwijs".

- In 1943 verscheen bij S.M. Het Licht een uitgave van "Mijnheer Luchtervelde" bewerkt en ingeleid door Karel Brandes met tekeningen van Leo De Budt.

GERAADPLEEGDE WERKEN

- De twee mappen over Zetternam Z 296 - knipsels en documenten in het A.M.V.C. Antwerpen.

- Dagblad "Vooruit" 26/9/39 en 10/10/37 - De Roman van Conscience en zijn tijdgenoten door M. Van de Moortel.

- Volk en Kultuur nr. 5 1/3/1941. Eugeen Zetternam door J. Van den Broeck.

- Vlaamse Letterkundige Gids 1941 door Albert Blontrock Uitgave Scriptura Brussel.

- Biografisch Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandse Letteren door Dr. W.J.A. Huberts, W.A. Elberts en F. Joz. P. Van den Branden, leden van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde.

Deventer - A.J. VAN DEN SIGTENHORST 1878.

INDUSTRIELE ARCHEOLOGIE : EEN NIEUWE EN DRINGENDE TAAK VOOR MONUMENTENZORG

Sinds begin van dit jaar begint ook in België de term "industriële archeologie" opgang te maken. Ruim 20 jaar ná het ontstaan van deze discipline in Engeland, en jaren ná andere Europese landen. Nochtans was België één van de eerste geïndustrialiseerde landen, dat zijn invloed op industrieel-technologisch vlak op talloze andere landen en streken liet gelden. Op dit ogenblik bezitten wij nog talloze prestigieuze monumenten uit de industriële bloeiperiode tussen ± 1750-1920, doch de vertraging in de studie van deze relikten heeft er inmiddels voor gezorgd dat (te) veel reeds verdwenen is.

Dr. R.A. BUCHANAN (University of Technology, Bath) definiëerde